

אמת ובדיקה

מאת
חיים באר

שכונת מאה שערים, כל אימת שהיה מתפנה, היה מספר לנו על העולם שהיה מחוץ להשגתנו. קראנו בחדרה, כאשר חששנו מפני הקנאים להידאות עם ספר חיצוני בידנו, וכאשר לא חששנו, היה משאיל לנו ספרים, לכל אחד לפי השגתו, והיו גם כאלו שהיה תומך בהם בעזרה כספית ממש, כאשר נודע לו על עניוכם. זהו מרדכי לדר או לדרר של חינוך עיוורים שלנו, בני ירושלים, ולמה שאנו בני ירושלים ציפינו למצוא בספרך ולא מצאנו. אבל שוב ושוב — לא לשם ביקורת או שלילת הגיבור שלך סיפרתי על הדרך שלנו, פשוט פרצו מפי או מעטי דברים אלו, מתוך הרגשת חובה גדולה אשר אנו, בני ירושלים הבנים לאיש גדול זה, שמת בנכר, ולא הוספר על-ידי מנהיגי הישוב בירושלים, אשר היטב היטב ידעו את פעלו (מלבד רשימת קטנה לזכרו שנכ"ב חבה בידי שנים מתלמידי בעתון "הארץ", אם זכרוני איננו מטעה אותי, זמן מועט אחרי פטירתו). אולי, דור דור והלדר' שלו, ואשרי הדור שזכה ללדר' שלנו, קראתי את מכתבו של ראב כלא מאמין, תוהה אם אין הכותב מתעתע בי, בדיקה ג, אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובנוניו של תדהר הוכיחה כי כל דבריו של הסופר אינן-הטעם הם קושט דברי אמת. ואם לא די היה באינפורמציה הרי שהחצולם שליווה את הערך גילה איש תמהוני, תמים ושטוף-חלומות, שהיה דומה דמיון מפתיע לדמות שראיתי בעיני רוחי, בשעה שער צבתי את לדר שלי.

האם תאמינו לי שכלל הזכור לי, ואני לשמחתי בעל-זכרון, לא שמעתי קודם-לכן מעולם את שמו ולא קראתי עליו בעתון או בספר, ואולי ייתכן כי שמעתי את שמו, כשם ששמעתי את שמו של לסקין, והשם ההדמות שקעו בקרקעית הנפש ונשתכחו מן הזכרון הר פעיל והזמין, ובשעה שהנחת, בעת תהליך הכתיבה, לזכרונות הרחוקים והמודחקים ביותר לצורך ולעלות, עלו גם פרטים אלו ואני השתמשתי בהם ללא ביקורת או צנזורה, שהרי לו היה מתעורר בלבי חשד כלשהו, והא הקל שבקלים, הרי הייתי בודק אותו שבע בדיקות ובי סופו של דבר הייתי מטשטש ומשנה כדרכי. שגיאות מי יבין מנסתרות נקני, ואף-על-פי-כן דומת שלמרות כל עגמת הנפש ואי-הנעימות רגעים אלה הם מן היפים של תהליך הכתיבה, הרף-עין שבו אתה מפ" תיע את עצמך בגלותך בחוכך פינות נסתרות וקיומם של קפלים צופני הפתעות במקומות שדימית שזם פשו" טים, בהירים ומוארים.

שכר-סופרים

בהודמנות חגיגית זו, שבה אני עורך אגו-טריס ומספר דברים שמחמת, "הבוישנות", כפי שקורא לתכר נה זו אבות ישורן, שמא מוטב היה להסתירם, אולי הגיעה השעה להעלות על הכתב מעשה אחר שאירע בי והעשוי להאיר מזוית אחרת את הסוגיה הסבוכה ששמה, "אמת ובדיקה בסיפור". שבעות אחדים לאחר שיצא, נוצות" לאור צילצל הטלפון על שלחני, לאחר שהאלמוני בירר ברר היטב שאכן אני הוא ולא אחר, הוא אמר בבעלנות בוטחת בעצמה: "אנחנו צריכים לדבר אתך". מי אדוני, שאלתי וסקרנות מחולחל בחשדנות חת" גנבת לקולי. חתנו של אדון ד, שאתה מזכירו בספרך, כאמור, רוב הדמויות בספר הן דמויות בדויות. אמ" גם בניתי אותן מחומרי-המציאות אבל נכון לומר לגביהן

מעשה דומה אירע לי ב"נוצות". לגיבור הספר, האוטופיסט הלינקאני המטורף המנסה לגייס את המספר לצבא התזונה והעובד לפרנסתו כגובה בבית-חינוך-עיוורים בירושלים קראתי מרדכי לדר. ה" מבקרים האריכו בדברים על אודות סמליותו של השם. דברים אלה אינם מענייני. אינני זוכר מדוע קראתי כך. בוודאי היה משהו נכון מאוד בריתמוס המוזיקלי שיוצרים שני השמות. זמן רב חיפשתי לו שם, כשנפל לפי השם הזה ידעתי כי הדמות מצאה את תיקונה. חודשים אחדים לאחר צאת הספר קיבלתי מכתב מיצחק ראב, סופר עברי יליד ירושלים, ובו משפחתם של אסתר ראב ואהוד בן-עזר, מי שכתב את "בהמוט חומות", "גבעת המורה" ו"עלה ברוח". וכך הוא כתב לי

"ברצוני לומר לך כמה מלים על האיש המרכזי שבספרך, האוטופיסט מרדכי לדר. עד שרכשתי את ספ" רך, מיהר וטילפן אלי חבר נעורים ירושלמי, ובישר לי, סופר חדש בא לעולם אשר העלה מתהום הנשיה את מרדכי לדר (או לדרר) שלנו איש בית-חינוך-עיוורי רים, מיהרתי והבאתי את ספרך לביתי — והתאכזבתי. ולא לשם ביקורת אני מספר לך זאת. אלא לספר לך כי ציפיתי ללדר' אחר, אף הוא תמהוני גדול ואיש חינוך עיוורים, אך לא גובה קטן של המוסד הזה, אלא האב והמתנך הבונה של מוסד זה, איש יקר רוח נחי את חייהם ממש ואינו מש מהם לא ביום ולא בלילה ועל פיו ישק כל דבר בבית זה, עד שסולק ממנו ביד רשעה (לדעתי) על-ידי חבורת, סתרים, חבורת, אחיח, שב" ודאי שמעת גם אתה עליה, שהשתלטה על רוב מוס" דותיח של ירושלים, כדי להעמיד בראשם חכריהם ואנשי סודם. לדר או לדרר זה, כשם שהיה נוגה בחייהם של גטולי אור, כך היה אב ומתנך וסוקה עיני סקחים של בני ירושלים עד אמצע שנות השלושים, לנו לבני הישיבות, רבים רבים מאתנו היינו אורחים קביעים ורצוי יים בחדרו, אשר ברחוב החבשים, וגם בשוליה של

רבות מחשבות

שוב אירע לי הדבר שאני ירא מפניו, בשבוע שעבר סיפרתי על מוכר ספרים בעל צחוק מפיסטופלי הקונה את ספריותיהם של לקוחותיו סמוך לפטירתם. והטוען כי הוא איננו מוכר ספרים כי אם משאיל אותם לקונים לחקופת-זמן בלתי-מוגבלת. הסי" סוד על כל פרטיו נלקח מעולם-המעשים, אבל במציאות לא היו הללו כרוכים יחד כי אם סזורים פה ושם ואני כדרכו של מספר סיפורים עשיתי בהם כרצוני, כלומר, את בית-המסחר עיצבתי על-פי מראה חנותו של פלוני, חדמות גבנתה מתוך הסתכלות בריוקנו של אלמוני ואי" לו המעשים הם מעשיו של פלמוני, סעמים רבים היו לדרך השטטוש אשר נקטתי. ביקשתי לא רק להרחיק מעלי תביעה משפטית שעלול להגיש נגדי בעל-הדבר עצמה, שחשפתי את סודותיו המקצועיים ועתה עלולים הקולגים שלו לחקות אותו ולשמוט מידי מקור אספקת מעולה ביותר, אלא שלכען האמת לא רציתי לנעול בסני עצמי את דלתותיהם של מוכרי-הספרים שבחגוניותיהם אני מבלת שעות רבות יותר מאשר בבית-המדרש, הי עלולים לכעוס עלי שהוכרתי את עמיתם ואילו מהם מנעתי בתוקף-יד מבלטיטי ולקוחות, וכדרך מי שרוצה לשקר ומרחיק עדותו קראתיה, לגיבור סיפורי, אדון לס" קין, שם שצלצולו איננו מסגיר ולו גם ברמז את שמו האמיתי.

רבות מחשבות בלב איש, ועוד בטרם יצא גליון "דבר השבוע" מתחת למכש הדפוס וכבר גגע בי דני קרמן, שליווה את רשימתי באיורו. "איך זה", שאל נעלב איש-סודי, שרוב מעשי הגלויים והסמויים ידועים לפניו, "שלא סיפרת לי עד היום שהיכרת את לסקין". "לסקין", חורתי כהר מכוהל על שאלתו. "כן, לסקין, זה שהיתה לו חנות-ספרים ברחוב פינ" סקר, לא רחוק מקולנוע מוגרבי", אמר קרמן, "דיוקא היתה חנות סימפטיה, מגילות... דומני שזה היה שמה". מעיר אני עלי שמים וארץ שמעולם לא דרכה כף-רגלי בחנותו של לסקין הלן. יתר על כן, לא זכור לי שאימי ממכרי חומדי-הספרים והאספנים, הנהוגים לקונן ללא הרף על ירידת הדורות והמבכים את מותם של בעלי החנויות שלא ישובו ויפתחו עוד לעולם, נקב ולו פעם אחת בשם הזה. לו הייתי עומע, בוודאי הייתי זוכר.

עמודי העתון כבר היו יצוקים ולא יכולתי לשנות את השם. קיוויתי שאיש לא יתן דעתו על פרט זה. למחרת, ביום ו', פגשתי במסדרונות המערכת את עמיתי אמיר אורן, הוא שילח בי מבט מקסרג, שלא יכולתי לסעות בכונתו. הככה יעשה במקומותינו, שאל, ומשכני לקרן-זוית לתהות מדוע כתבתי על לסקין בשמו המפורש. עניתי מת שעניתי. אמיר לא השתכנע. לפחות יכולת לרסן את עצמך ולא לכתוב כי לסקין ראה בכ את הבנימין שבחבורה". ניסיתי להסביר לו כי השתמשתי במטבע-לשון שגיר. "אני יודע, אני יודע", הוא קטע את דברי. לפתע הוא חבחן שאינני מעמיד פנים ושאכן אינני מבין למח הוא מרמו. "לא ידעת שללסקין היה בן שנפל", אמר אמיר, "שמו היה בנימין". דומה שהתנצלות ובקשת סליחה ממשפחתו של ח' מגות הם המינימום הנדרש.

מה שכותבת רחל איתן בפתח „ברקיע החמישי” שלה — „כל מי שינסה לזהות עצמו בספר זה ימצא דמותו מסולפת ומעוותת ללא תקנה; לסיכך מוטב שיניחו הי חשדנים לנסשות הללו להחקמט בין דמי הספר ויוסיפו להלך בתוכנו נאים ויאים” אדון ד. הוא אולי כמעט היחיד שהזכירתי אותו בשמו המלא. ד. היה ידירם של הורי. מדי חודש היינו מבקרים בביתו וכדרכם של ילדים השמחים על חברתם של זקנים המאירים להם פנים היינו מרבים לבלות יחד. הוא סיגק אותי ברצועותי נייר תלקות וצריח עליהן הייתי מצייר וכותב, בצלוחיות דבק ובגרעיני חמניות. בשעה שרוחו היתה טובה עליו לימד אותי ד. שירי עם מן המקום ממנו בא ואגב כך היה מושיב אותי על ברכיו ומרקידי אותי ואחר־כך מניי פני אל על. כמה פחותי! הייתי בן חמש או שש באותם ימים. זכרתי אותו ואת אשתו באנשים ערירים. מעולם לא פגשנו בנים או נכדים. גם תמונותיהם לא קישטו את קירות ביתו ואת השירה כמנהג בתי ישראל באותם הימים. גם בשיחותיו לא הזכיר אותם. כשסיפרתי עליו בספרי גמרתי אומר לתת לו יד ושם בין כתליו ול־ הזכירו בשמו המלא.

הופעתו של החתן אחרי שלוש שנה היתה מפ־ תיעה. אבל, למען האמת, לא היתה כלי־כך במקום. „קראנו מה שכתבת על האבא” אמר הקול ואני נתססתי לבהלה. שמה, כדרכי, עיוותי את דמותו והו־ ספתי לו לזיית־חן של גיחון או טפשות.

„מאוד שמחנו שהזכרת אותנו לטובה” אמר בן־ שוח, „היינו רוצים להיפגש אתך” סר האיום. אם כן, זו היתה הקלה מכשית לבעל־דמיון משולח רסן כשלי, שכבר ראה את דצי ביה־המשטט המגיעים מבוהלים, רכובים על־גבי אופניים. למחסני ההוצאה ומסילום עי־ קיל על כל העותקים המצויים שם ואת עורך־הדין בעל המשקפיים החצויים המתבונן בי דרך תעדשות שאינן, משלח בי מבט של עליונות ובוז, ואומר כי הולכתי את מרשיו שולל וכי הסכם השיפוץ שאוני חתום עליו משח־ רר אותם מכל אחריות וכי עלו לעמוד למשפט לבדי ולהתדיין עם כל אלה שהעללתי עליהם עלילות שואו.

גכון הייתי לעשות כל שיבקש ממני.

„מה דעתך על מוצאי־שבת הקרוב, בנתניה?” הס־ כמתי לכל תנאיו ללא דיוחי.

הגענו לנתניה במוצאי־שבת בשעה היעודה. בביתה, המתינו לי בניו של ד. ובנותיה, הם וצאצאיהם וכל

הנלווים עליהם. הבית היה מואר כביום בוואו של הקיסר פרנץ יוזף לארץ־ישראל. השולחנות היו עריכים בכל טוב. איש לא נגע במטעמים. הכל המתינו לבואו של הסופר, כלומר אני. בידי כל אחד מצאצאיו של ד. היה עותק של ספרי ובו סומנו הקטעים הרלבנטיים בטוש זרחני למען לא יתקשה המעיין והקורא למצוא את דמותו האהובה של אבי המשפחה המנוח. ידם האחת אחזה בספר וידם האחרת בטייפריקורדרים ובמסרטות. כל רגע היה עתיד להיות מונצח ומתועד.

לאחר שהיטבנו לבנו במאכל ובמשתה הגיעה השעה שאספד להם את הזכרונות הלא כתובים על אדון ד. הסתכלתי בודעיתי שישבה לידי. על פי צבע פניה וברק הזיעה הקרה שכיסה את צווארה ידעתי שמצבי רע. וכי מה יכולתי לומר להם ולא כתבתי. מה עוד חבקשי מאתנו מכורה?

שינסתי את כל כוח זכרוני והתחלתי לחאר את התקופה ואת השכונה ואת הרחוב, הולך סחור סחור, כדי להרוויח זמן. בטרם אטה עצמי אל עבר ביתו של ד. „השביל” אמרתי לבסוף כמו שנקלע לדרך ללא מוצא. „השביל שהולך אל ביתו היה מרוצף אב־ נים ירושלמיות אדומות שהגשם ורגלי העוברים ושבים ליטשו אותם כמעט עד כדי סכנה”.

„סליחה” הפסיקה אותי הבת הצעירה. „אלה לא היו חלוקי־אבנים כי אם מרצפות שאבא עקר מבית ערבי שעמד להיהרס. אני זוכרת כיצד הוא ואמא ואנתי נז, הילדים, עבדנו כמו שורה של נמלים עמלניות וה־ עברנו את הבלטות לחצר”.

„ובכן, הלכתי הלאה, מתעלם מהמארב הלא צפוי. עץ הרוב סימן את סופו של השביל ועל גופו היתה קבועה תיבת הדואר שלכם”.

„סליחה” אמר הבן האמצעי. „היה זה עץ תות. אני הייתי מטסס עליו וקוטף פירות. אמא עליה השלום לא יכלה לשאת את הכתמים שליכלכו את כל הבגדים שלי”.

„אכן, היה זה עץ תות” נאחותי ברמו שהשליך לעברי זה שזמה עחה לאביו. „אתם בונדאי זוכרים כיצד נגעו ענפיו בחורסים הכחולים של הבית”.

„החורסים היו ירוקים” אמר חתנו, צבע במקצועו, „אני במו ידי צבעתי אותם אחרי מאורעות 39”.

מסביב סבבו הסרטים בטייפריקורדרים. המצלמות הבזיקו. האזנים היו כרויות. אבל פה ושם התחילו בני

הדור הצעיר להתלחש. אחת הכלות ערקה למטבח. מניין יביא עזרי. אני מחבונן בפניה של רעייתי. אינני צריך ראי כדי לדעת כיצד אני נראה. זה הרגע מסניו חששתי כל חיי. עכשיו נהגלה קלוני ברבים. רמאי. שקרן. בדאי. מה אעשה עכשיו. והרי התאמצתי לומר אך זרק את האמת. את כל האמת הזכורה לי.

הקרייקר הנגוס למחצה ועליו ממת הכבד היה אחוז בידי כשרץ נחשב. הרוק התייבש במהירות כפי. אז החלטתי להמר על כל הקופה.

„חברים יקרים” אמרתי לחבורה המשפחית ההו־ לכה ונשמטת ממני. „כל אלה הרי הם פרטים טפלים, טריוויאליים, לעומת העיקר. והעיקר, העיקר” אמרתי בשיכנוע עצמי ובעזות מצח. „הרי הם השיחות ששוחחנו אני ואביכם, הדברים רבי־הטעם שהוא השמיע באוני במרוצת פגישותינו הדור־שבועיות”.

כאמור הייתי באותם ימים ככן חמי־שש, השגותי לא עברו את תהומי התענינותו של ילד, ויהא גבון ואינטליגנטי ככל שיהיה, ושיחותיו של ד. עמי לא חרגו מכך. אבל ד. היה איש־מחשבה בעל אמונות ודעות ברורות בענייני חברה, דת וכוסר. ידעתי זאת לאחר שנים. משנסחלק כבר לעולם שכולו טוב וקראתי את הספרים שהוא נהג להגות בהם. הדבר סייע לי בפרישת רשת הבדיה. ציטטתי ללא בושח את המנוח מבלי ששמעתי מפיו דבר מן הדברים שאמרתי. הנוכחים נדרכו. פסקו הליחשושים. העריקים מן המטבח חזרו. המעגל שמסביבי שהה בצבא את הדברים. „אכן, כך בדיוק היה אבא אומר” אמרה הבת. „זהו המשל שאבא היה מביא בהזדמנות זו” השיבה לה אחותה. כמו טייס־ דאון שהצליח לגלות את זרמי האוויר הסמויים ולרחף עליהם, גם אני ניצלתי כל הערה או בדל אמירה של בני משפחתי של ד. כדי להמשיך בבדיה.

„איזה זכרון פנטסטי” החמיאו לי הכל משטימתי את דברי. „זכרון שאינו מאבד אף לא פרט אחד. אף לא ניסטה אחת” אמרה אחת הכלות שהיא מורה לי משחק. רק פניה החיוורים של רעייתי וחולצתי ספוגת הזיעה העידו על הדרכה האמיתית שהתרחשה.

לפני שנפרדנו מעליהם לשלום העניקו לי בני ה־ משפחה שי, לאות תודה על החוויה הרונחית המרגשת שגרמתי להם. היתה זו קסת דיו עשויה זכוכית ונציאי־ ניה מעוטרת בפיחוחי כסף. אחד התפצים היחידים ש־ (המשך בעמוד 20)

Sam Lubart

אמה ובדיה

(המשך מעמוד ה')

אזון ד. הביא אתו מארץ מולדתו בעלותו ארצה, קסת שהיתה אהבה עליו עד באד ואשר שימשה אותו ככלי לבשמים למוצאי-שבת.

קסת זו היא בן הקניינים ההומריים היקרים ש"צברתי לי במרוצת השנים. שזכר הסופרים הגבוה ביותר שקיבלתי מעודי.

מגיפת הספרות

בדרך כלל אנחנו נוטים להמעיט ולזלזל ב- עצמתה של הספרות היפה ובהשפעתה על החיים. כמה דיכויים יש לסופרים, עשוי לשאול אחד הרייסרים המלוקקים של הליכוד ולקחת טרמפ על רגשי הנחיתות של הקהילה הספרותית. על כן הייתי נרגש כשבאחד מביקורי בבני-בדק קידמו את פני מודעות גדולות ל"מדי ועליהן מודפסים באותיות מסוגים שונים, החל ב"סרנקרדיהל וכלה בצבי ובחיים, דברים חוצבים להבות איש קודש אודות מגיפת הספרות ההילונית הנפוצים בתוך מחננו, דברים שכתבם ר' ישראל מאיר הכהן מראדין הידוע יותר בכינויו "החפץ חיים" לפני כמה ששרות שנים והפיצם ב"קונטרס בית ישראל" שלו. ש"כשאר ספרי המוסר שחיברם, הם הדורים יראת-שמים תמימה וכתובים בסגנון עימי פשטני.

עוד נתרבו מאוד בעונותינו הרבים הרבה ספרי מינים המלעיגים מתורת ד' ומצוותיה ונהפשו מאוד בין הרבה מאחינו בני ישראל". כותב הצדיק רביההש"י פעה, "ואין בית אשר אין שם מת, ובהרבה מקומות נמצאים אנשים שוטים שלא די להם שקוראים ספרים כאלה בדרך ארעי, אלא קבעו להם מקום בקביעות, וקובעים איזה זמן בכל יום ויום ובפרט בשבתות ויום טוב ומבלים את הימים הקדושים בקריאת ספרים כאלה, ובהמשך הזמן נעשים על-ידי זה לפורקי עול, לבד הרבה ספרי עגבים ושחוק וליצנות שנמצאים הרבה מאוד ממין זה, ואחרי כל אלה, איך לא נבוש ולא נכלם במה שאנו מבקשים כמה פעמים בכל יום קרוב לאלף פעמים בשנה, מהקדוש ברוך הוא, בברכת המזון, הרחמן הוא ישלח לנו את אליהו הנביא, וכי זוהי הקבלת פנים שנערוך לפניו שבהם נקבל פניו, הלא כלימה ובושה חכסה פנינו בעת שיוכיחנו על פנינו, מה נדבר ומה נצטדק, איה נקח מליצים ופרקליטים כל-כך שימליצו טוב בעדנו".

אם מישהו טרח להדפיס ולהדביק דברים אלו ב"רחובות העיר, והשקיע בכך את מיטב כספו, דימה ש"עדיין כוחה של הספרות במתניה והיא עוד הנשוק ותכה. ניחמתני מדביק אלמוני, ניחמתני.

שיר שימושי

לפני כשבוע נזדמנתי לאחד מבתי-ההוצאה הנכבדים. השתהיתי שם כמה שהשתהיתי, וכמנהג גובי רין יהודאין סקדתי גם את בית-הכסא. אם היו שופטים בתי-ההוצאה, כפי ששופטים בעלי הטורים, את המסעדות שהם סועדים על שולחנם, כלומר על-פי מצב השירון תים, לא היה בית-ההוצאה זה זוכה להיכלל במדריך חמשת הכוכבים, כך או כך, בעמדי ופני אל החלון המישקיף אל הפיקוס הבנגלי הצומח במרכזה של החצר הפנימית, הבחנתי מעל מיכל המים בכתובת שמישהו רשם במהירות ומישהו אחר גרד בחמת זעם, אבל, ככל שהגרדן הניף את אולרו על הכתובת כן היא העמיקה יותר להחרט בקיר, כמו הכתובת היא בבית-הסוהר העומדת במרכזו שירו הידוע של ברכט. היתה זו מזכרת שהשאיר אחריו משורר שבא לעניין את עורכי ההוצאה בקובץ שיריו. הם דחו אותה, ככל הנראה, לא בלי סיבה, והוא, מתוסכל ומר-זמש נכנס למקום היחידי בבית-ההוצאה שזר יכול למצוא בו פינה שקטה לרגע ורשם את התרשמותו מן המקום. למען הנצח וכמבצע הצלה, בטרם יוזמנו הצבעים לסוד את הקירות בסיד סינטטי או בצבע פלסטי, אעתיק את מזמור-הקיר ה"גרפומני:

באחי לפרסם שירים

ומצאתי זבל אינטלקטואלי

לאורך מסדרונות

וחדרים שלא אומרים כלום.